

Джулиан
БАРНС

Елизабет
Финч

РОМАН

Превела от английски
НАДЕЖДА РОЗОВА

ОБСИДИАН
СОФИЯ

JULIAN BARNES
ELIZABETH FINCH

Copyright © Julian Barnes 2022

All rights reserved.

Превод © *Надежда Розова*
Худ. оформление © *Николай Пекарев*

ОБСИДИАН
София 2022

ISBN –978–954–769–535–1

На Рейчъл

Тя застана пред нас без записки, без книги, без нервност. Остави върху катедрата само чантата си. Огледа аудиторията, усмихна се, застина неподвижно и започна.

– Сигурно сте забелязали, че курсът е озаглавен „Култура и цивилизация“. Не се тревожете, няма да ви засипвам с диаграми. Няма да ви тъпча с факти, както тъпчат гъските с царевица – само ще навредя на черния ви дроб. Нездравословно е. Следващата седмица ще ви дам списък с литература, която не е задължителна: няма да ви пиша по-ниски оценки, ако пренебрегнете заглавията, нито пък по-високи, ако зубрите безмилостно. Ще ви преподавам като на зрели хора, каквито вие несъмнено сте. Най-доброто образование се получава чрез сътрудничество, както са били наясно древните гърци. Само че аз не съм Сократ и вие не сте Платоновци. Въпреки това ще водим диалог. И същевременно, тъй като не сте в началното училище, няма да получавате от мен ласкаво насърчение и любезно одобрение. Може би за някои от вас няма да бъде най-подходящата преподавателка с оглед на темперамента и нагласата ви. Предупреждавам предварително онези, за които ще се окаже така. Разбира се, надявам се курсът да ви бъде интересен и забавен. Сериозно забавен. Сериозността не е несъвместима със забавлението. Така че ще изисквам от вас сериозност. Никакви импровизации. Казвам се Елизабет Финч. Благодаря.

И тя отново се усмихна.

Никой не си водеше бележки. Просто я гледахме: някои със страхопочитание, други озадачено и почти раздразнено, трети – вече полувлюбено.

Не помня какво ни преподаваше на онази първа лекция. Помня само смътното усещане, че за пръв път в живота си съм попаднал на правилното място.

Облеклото ѝ. Да започнем от долу нагоре. Тя носеше удобни ниски обувки – черни през зимата, от кафяв велур наесен или напролет. Плътен или тънък чорапогащник – така и нямаше да видим Елизабет Финч боса (и категорично не можехме да си я представим по бански). Полите ѝ бяха точно под коляното – тя никога не се поддаваше на ежегодната тирания на модата. Явно отдавна беше решила какъв да е стилът ѝ. Все още минаваше за елегантна, но след още едно десетилетие щеше да изглежда старомодна, може би дори архаична. През лятото носеше разкроени поли с широки плохи, обикновено тъмносини, а през зимата предпочиташе туид. Понякога избираше шотландско каре и забождаше голяма сребриста игла (със сигурност има шотландско название за такива игли). За блузите си очевидно харчеше повече – бяха копринени или от фин памук, често раирани и никога прозрачни. Случваше се да сложи брошка, винаги малка и дискретна, но и доста лъскава. Рядко я виждахме с обици (сега ми хрумва: изобщо бяха ли ѝ пробити ушите?). На лявото си кутре носеше сребърен пръстен, който решихме, че е наследила, а не си го е купила или пък получила като подарък. Косата ѝ беше пясъчносива, с добре оформена прическа и неизменна дължина. Допусках, че ходи

на фризьор редовно, през две седмици. Беше привърженик на хитроумната изкусност, както неведнъж ни повтаряше. И изтъкваше, че тя не е несъвместима с истината.

Ние, нейните студенти, бяхме от двайсет и няколко до четиресет и няколко годишни, но първата ни реакция към нея беше ученическа. Заинтригувани бяхме от произхода ѝ и от личния ѝ живот, питахме се защо и дали наистина никога не се е омъжвала – поне доколкото ни беше известно. Какво правеше вечер? Дали си приготвяше безупречен омлет със зелени подправки, дали изпиваше една-единствена чаша вино (Елизабет Финч пияна? Само ако светът се обърнеше наопаки.), докато четеше Гьотевите „Научни изследвания“? Виждате ли колко е лесно човек да започне да си фантазира, дори да осмива?

Откакто я познавах, тя винаги бе пушила. И това правеше различно от другите. Има пушачи, които се наслаждават на всяка доза никотин; други се ненавиждат, докато вдишват дима; някои го представят за свой изискан навик, а други дразнещо твърдят, че пушат „само по цигара-две на ден“, уж владеят своята пристрастеност. И понеже всички пушачи лъжат, се оказва, че под „цигара-две на ден“ следва да разбираш три-четири, дори цяла кутия. Елизабет Финч обаче не демонстрираше никакво отношение към факта, че пуши. Просто го правеше, без да чувства необходимост да обяснява или разкрасява. Държеше цигарите си в табакера от черупка на костенурка, поради което само можехме да гадаем коя марка предпочита. Тя пушеше

с безразличие към пушенето. Звучи ли ви смислено? Ако някой дръзнеше да я попита пристрастена ли е към цигарите, тя никога не прибъгваше до извинения. Да, отговаряше, разбира се; и да, съзнавала, че е вредно – и за нея, и за околните. Но не, нямало да ги откаже, нито брояла по колко пуши на ден – такива работи ѝ били последна грижа. И тъй като – така заключих, или по-скоро, предположих – тя не се страхуваше от смъртта и напоследък намираще живота за надценен, проблемът наистина не представляваше интерес за нея, поради което не следваше да интересува и околните.

Естествено, често я мъчеше мигрена.

Във въображението ми – по-точно, в спомените ми, защото само там мога да я видя – тя стои пред нас противоестествено неподвижна. Беше чужда на жестостите и триковете, с които лекторите целят да очароват или развлечат аудиторията, да демонстрират характер. Тя никога не ръкомахаше, никога не облягаше брадичка на дланта си. Понякога ни прожектираше диапозитиви в подкрепа на своята теза, но в повечето случаи това не се налагаше. Приковаваше вниманието ни със своята неподвижност и с гласа си. Имаше спокоен и ясен глас, обогатен с обертонове от десетилетията тютюнопушене. Елизабет Финч не беше от преподавателите, които общуват със студентите само когато вдигат очи от записките си, защото, както вече посочих, тя не водеше лекциите си от записки. Всичко беше в главата ѝ, анализирано и обмислено докрай. С което също приковаваше вниманието ни и скъсяваше разстоянието помежду ни.

Интонацията ѝ беше съдържана, а изреченията ѝ бяха абсолютно правилни – направо чувахме запетайте, двоеточията и точките. Никога не започваше изречение, без да знае точно как и кога ще го завърши. И въпреки това не звучеше книжно. Речникът ѝ беше същият като в научните ѝ статии и в обикновените разговори. В изказа ѝ обаче нямаше нищо чудато, беше жив и съвременен. И много обичаше – вероятно за собствено забавление или за да ни изненада – да подхвърли някоя фраза в различна тоналност.

Например една седмица ни говореше за „Златната легенда“ – средновековен сборник с жития на светци. Показни чудеса и поучителни мъченичества. Темата ѝ беше света Урсула.

– Пренесете се мислено в четиристотната година, когато хегемонията на християнството още не е била наложена по нашите земи. Урсула била британска принцеса, дъщеря на християнския крал Дионот. Била мъдра, покорна, набожна и добродетелна – обичайните нравствени достойнства на такава принцеса. Освен това била красива – по-проблемно достойнство. Принц Етерий, син на краля на англите, се влюбил в нея и поискал ръката ѝ. Бащата на Урсула се оказал изправен пред дилема, защото могъщите англи били идолопоклонници.

Бракът на Урсула щял да бъде сделка като много други бракове преди и след него, а освен мъдрост, добродетели и тъй нататък принцесата била надарена и с изобретателност. Посъветвала баща си да приеме предложението от сина на силната държава, но да постави условия, които ще наложат забавяне на брака. Да поиска отсрочка от три години, за да може тя да за-

мине на поклонение в Рим, а през това време младият Етерий да бъде обучен в истинската вяра и покръстен в нея. Някой би преценил това предложение като евентуална пречка, но не и влюбеният Етерий. Летописите не са съхранили мнението на краля на англите.

Когато новината за духовното приключение на Урсула се разчула, около нея се обединили и други девигици. И тук стигаме до една загадка. Може би на мнозина от вас е известно, че Урсула била съпроводена от единайсет хиляди девигици, а ако сте били във Венеция, сигурно ще си спомните цикъла картини на Карпачо, изобразяващи легендата. Невероятно групово пътуване, при това господин Томас Кук, основателят на най-старата туристическа фирма в света, още не бил роден. Загадката, за която споменах, е свързана с буквата *M* след римското число *XI* и със смисъла, който е вложил в нея авторът на първия летопис. Дали зад *M* се криела думата *mille* – хиляда, или *martyr* – мъченик? Според някои от нас второто тълкуване е по-вероятно. Урсула плюс още единайсет девигици мъченици прави дванайсет, а толкова са и Христовите апостоли.

Въпреки това нека оставим историята да се развива в техникolor и синемаскоп – две технологии, за които Карпачо има огромен принос. Единайсет хиляди девигици потеглят от Британия. При пристигането им в Кьолн на Урсула се явява Божи ангел и ѝ съобщава, че когато тя и съпровождащата я процесия си тръгнат от Рим, трябва да се върнат през Кьолн, където ще получат светата корона на мъченичеството. Новината за този край на поклонението плъзва сред единайсетте хиляди спътнички на Урсула, които я посрещат с религиозен екстаз. Междувременно в Британия друг от вездесъщите

Божи пратеници се явява на Етерий и му заръчва да посрещне бъдещата си невеста в Кьолн, където и той да получи палмовата клонка на мъченичеството.

Откъдето и да мине, Урсула привлича нови и нови последователки, но летописите не пазят точния им брой. В Рим лично папата се присъединява към женската процесия, което му донася хули и отлъчване от Църквата. Междувременно двама храбри римски пълководци, които се опасяват, че истеричният успех на поклонението ще допринесе за разпространението на християнството, изпращат войска от хуни, която да посече завръщащите се поклоннички. По удобно стечение на обстоятелствата в този момент хуните тъкмо са обсадили Кьолн. Трябва да приемем тези съвпадения в развитието на сюжета и ангелските намеси – в крайна сметка това не е роман от деветнайсети век. Но пък всъщност и романите от деветнайсети век изобилстват от съвпадения.

И така, Урсула и огромната ѝ свита пристигат в Кьолн, а хуните зарязват обсадната техника и започват да посичат единайсетте хиляди, че и повече, поклоннички, а фразата, която описва клането, сигурно е звучала банално още по онова време: „с настървението на вълци, нападнали стадо овце“.

Елизабет Финч замълча, плъзна поглед из аудиторията и попита:

– Как да тълкуваме това? – И наскре мълчанието даде своя отговор: – Предлагам: като самоубийство от ченге¹.

¹ Съвременен термин за инцидент, при който някой нарочно е предизвикал полицията да го убие. – Б. пр.